

 <https://orcid.org/0000-0001-8975-1692>

Weronika Górnicka

Konsumując Oburzenie. Dlaczego kreatywne i próżniacze postawy podmiotów politycznych mają znaczenie dla analizy działań kontestacyjnych w Hiszpanii?

Consummating Indignation. Why Creative and Leisure Attitudes of Political Subject Matters for the Analysis of Contestation in Spain?

Abstract: The paper focuses on the issue of political subjectivity and its significance in the analysis of contestation activity in Spain, particularly in relation to the formation of the 15-M Movement and the Podemos party. The proposed research approach, taking as a basis the concept of politicization of leisure and creative class proposed by Łukasz Młyńczyk, considers the importance of the relationship between the individual acting in order to realise his/her own goals and the functioning or created structures as important for deepening knowledge in the discussed area. The analysis is therefore complementary to the research conducted so far, demonstrating both the usefulness of the concept and the significance of the individualistic perspective in the process of explication of issues related to contestation activity.

Keywords: political subjectivity, 15-M Movement, Podemos, leisure class, creative class, contentious politic

Wprowadzenie

Obserwowalny w obszarze badań działań kontestacyjnych w Hiszpanii kierunek analityczny opiera się w przeważającej mierze na kategorii wyjaśniania funkcjonalnego, gdzie ruch społeczny oraz jego implikacje traktowane są jako elementy

realizujące określoną funkcję w ramach porządku demokratycznego. Poprzez zastosowanie perspektywy holistycznej uwaga badaczy koncentrujących się na Ruchu Oburzonych dostrzega jego znaczenie jako elementarnego komponentu obywatelskiego w obowiązującym porządku politycznym, zaś jego rola wynika z realizacji podstawowej funkcji kontrolnej i partycypacyjnej społeczeństwa (Hughes, 2011; Luckanícova, 2013; Cameron, 2014; Peña-López, Congosto, Aragón, 2014; Fominaya, 2015; Fominaya, 2020). Kierunek ten wiąże się również z założeniem, zgodnie z którym głównym czynnikiem decydującym o reaktywacji obywatelskości w Hiszpanii były kwestie ekonomiczne oraz działania kolejnych rządów podejmowane w odpowiedzi na wystąpienie kryzysu gospodarczego (Romanos, 2016; Rak, 2019). W ramach niniejszego tekstu proponuje się podejście odmienne, co nie stoi jednak w sprzeczności z powyższymi badaniami, których rezultaty traktowane są jako dane tworzące zasób wiedzy zastanej. Tym samym proponowane ujęcie będzie miało na celu uzyskanie wartości dodanej dla dotychczasowej wiedzy i jej uzupełnienie (Urbański, 2009, s. 32). Analiza, koncentrując się na znaczeniu jednostki dla rozwoju i trwania zarówno nowych, jak i już funkcjonujących struktur, ukierunkowuje na badania opierające się na założeniach wyjaśniania integralnego. W jej centrum znajduje się zatem podmiot i jego wzajemna relacja ze strukturą polityczną, nie zaś wyłącznie wpływ tej ostatniej na sytuację hiszpańskich obywateli. Odmienność proponowanego ujęcia polega zatem na ukazaniu systemu jako układu podlegającego niezmiennej dynamice, wynikającej z potencjału polityczności każdego członka społeczeństwa, osadzonego w jego dążeniach do realizacji określonych, indywidualnych celów.

Parafrazując podstawowe pytanie: „Jaki motyw (cel) miała osoba *a*, aby popełnić czyn *b*?” (Grobler, 2006, s. 232–237), można ukierunkować badanie zarówno na proces formowania Ruchu Oburzonych („Jaki motyw (cel) miał *H*, aby zaangażować się w działalność *Los Indignados*?”), jak i działalności Podemos, jako jego bezpośredniemu sukcesorowi („Jaki motyw (cel) miał *p*, aby zaangażować się w tworzenie i działalność Podemos?”). Oba procesy oraz finalizujące je podmioty można zaklasyfikować jako wyrażające dążenie do nie tylko odkrywania, ale również do ekspresji podmiotowości politycznej, której niska świadomość widoczna była zarówno w statystykach dotyczących form zaangażowania politycznego, jak i wynikała z badań prowadzonych w nurcie funkcjonalnym. Proponowana w tekście ścieżka badawcza koncentruje się na analizie działań kontestacyjnych w perspektywie uświadomionych motywacji jednostek. Za podstawowy punkt odniesienia przyjmuje założenia teoretyczne dotyczące politycznego charakteru funkcjonowania klasy kreatywnej i próżniaczej, którego koncepcję zaproponował Łukasz Młyńczyk w książce *Między kreatywnością a próżnowaniem. Polityczność dwóch typów idealnych*. Tym samym problem badawczy sformułowany został w postaci pytania: W jaki sposób typologia klasy próżniaczej i kreatywnej może posłużyć do eksplikacji charakteru działań

kontestacyjnych w Hiszpanii? Testowana hipoteza zaś proponuje: Koncentracja na indywidualnych dążeniach jednostki, interpretowana w oparciu o atrybuty przypisane obu klasom, umożliwi analizę działań kontestacyjnych i ich konsekwencji, jako procesu opartego na relacjach pomiędzy obywatelami oraz tworzonymi przez nich zbiorowościami, co prowadzi do zidentyfikowania punktów stanowiących o sile i słabości hiszpańskiej mobilizacji.

Umieszczenie indywidualnych dążeń w kontekście zbiorowości jest konsekwencją przyjętego przez autora założenia, zgodnie z którym człowiek dąży do osiągnięcia satysfakcjonującego poziomu uznania i szacunku (Młyńczyk, 2015, s. 54). Próba analizy działań kontestacyjnych poprzez odtworzenie motywacji jednostek, a następnie umieszczenie ich identyfikacji w obrębie klasy próżniaczej i kreatywnej sytuuje hiszpańską mobilizację jako efekt zobiektywizowanych działań obywateli, które mają być dostrzeżenie i usłyszenie przez system. Połączone elementem polityczności typy idealne oparte na klasach Thorsteina Veblena (2008) oraz Richarda Floridy (2011) stają się zbiorem agregującym i przechowującym dane określające atrakcyjność pozycji życiowej, sytuującej się między uzyskaniem określonych wartości w rozumieniu indywidualnym (klasa próżniacza) oraz grupowym (klasa kreatywna). Jest to o tyle wartościowy punkt wyjściowy, iż ukierunkowuje na poszukiwanie punktu równowagi w relacji pomiędzy jednostką a zbiorowością. Kreatywność i próżnowanie jako typologia klas przyjęta zostały przez Ł. Młyńczyka ze względu na brak elementów klasyfikacyjnych, wiążących podmioty określonymi własnościami. Nie jest celem autora tworzenie zbioru desygnatów, służących uporządkowaniu statusu podmiotów w społeczeństwie, lecz wskazanie zbiorów, w obrębie których jednostki chcą się znaleźć, aby móc rozwijać się w określonym kierunku. Przedstawione w kolejnych etapach analizy komponenty tej koncepcji wynikają z założenia, że „każde działanie polityczne reprezentuje dający się oznaczyć sens intencjonalny, natomiast jego uchwycenie nie wyczerpuje całości zamiarów czyniącego. Obie klasy stają się więc funkcją zrozumienia owych motywacji (...)” (Młyńczyk, 2015, s. 23).

Warto również zasygnalizować, że polityczność dwóch typów idealnych wyprowadzona została z koncepcji rozumiejącego naturalizmu, mającej swoje źródła w zaproponowanym przez Adama Groblera połączeniu 2 i 3 świata Carla Poppera. Ewolucyjny charakter teorii polityki Ł. Młyńczyk wiąże zatem z ustaleniem wzorców zachowań wynikających bezpośrednio z funkcji przystosowawczych, stawiając sobie za cel przetrwanie i reprodukcję (Młyńczyk, 2017, s. 21). Uświadomienie przez jednostkę własnej polityczności stanowi efekt skutecznego działania opartego na zapamiętanych schematach, które w późniejszym okresie podlegają wyrażającej się w niej racjonalizacji. Tym samym możliwe staje się analizowanie dynamiki zmian systemu politycznego i samej polityki jako nieustannej ewolucji w kierunku dostosowania do celów ich uczestników (Młyńczyk, 2015). Strategia rozumiejącego naturalizmu polega zatem na analizie

motywacji ludzkich działań jako efektu nie obowiązujących praw, lecz ich rozumienia (Młyńczyk, 2018, s. 65).

Zauważyć Oburzonego. Relacja pomiędzy jednostką a strukturą

Rozpatrywanie Ruchu Oburzonych i Podemos, stanowiących w Hiszpanii emancypację działań kontestacyjnych społeczeństwa, z perspektywy indywidualizmu metodologicznego pozwala na wyeksponowanie „subiektywnych czynników zmiany społecznej, jej obiektywnej relacyjności oraz potencjału strukturotwórczego” (Pierzchalski, 2009, s. 178). Oba podmioty stają się wypadkową działań jednostek, których świadomość polityczności została rozbudzona w stopniu umożliwiającym emancypację polityczną, wyrażającą się w obserwowalnym aktywnym reagowaniu na rzeczywistość polityczną (Pierzchalski, 2016, s. 155). Tym samym kształtowane zbiorowości stają się rezultatem indywidualnych decyzji obywateli, mieszczących się w obszarze uświadomionych celów i motywacji, określając jednocześnie formy działań oraz środków politycznych wykorzystanych do ich realizacji. Przenosząc rozważania na poziom stabilizacji, rozwoju i zakresu oddziaływania obu podmiotów elementy te uzależnione są od gotowości obywateli do utrzymania w mocy wytworzonych bytów. Ich siła staje się bowiem analogiczna do siły tworzących ją jednostek. Oznacza to, iż dopóki Hiszpanie postrzegają je jako adekwatne środki do osiągnięcia wyznaczonych przez siebie celów, dopóty istnieje zapotrzebowanie na ich obecność w systemie politycznym. Podmiotowość, jak zauważa Tadeusz Klementewicz (2010, s. 108), jest zatem warunkowana wzajemną relacją pomiędzy jednostkami a strukturami.

Biorąc pod uwagę potencjał aktywizujący oburzenie, jako stan emocjonalny wynikający z niezadowolenia w stosunku do określonego porządku politycznego i kształtujących go polityków, samo w sobie nie spowodowało wystąpienie elementu emancypacyjnego wśród obywateli. Tego typu katalizatorem jest bowiem zidentyfikowanie konieczności działania politycznego w odpowiedzi na prokurowaną przez władzę sytuację oraz gotowość do podjęcia określonych czynności. Kontekst gospodarczy, wyrażający się w pogarszających się wskaźnikach makroekonomicznych, może być w tym przypadku elementem powodującym niski stopień mobilizacji, jednak już skonkretyzowany pakiet cięć w obszarze polityki społecznej i wynagrodzeń jest działaniem o natychmiastowym oraz bezpośrednim oddziaływaniu na jednostkę. Jak bowiem zauważa Artur Laska, podmiotowość polityczną należy postrzegać jako rezultat „pewnych motywacji, mających bezpośredni związek z układem relacji społecznych, norm, wzorów i reguł nimi kierujących” (Laska, 2017, s. 150). W kontekście hiszpańskim zarówno Małgorzata Myśliwiec, jak i Agnieszka Kasińska-Metryka, podkreślają znaczenie dla obywateli kwestii dobrze rozwijającego się gospodarczo państwa

(Myśliwiec, 2017, s. 152) oraz skłonności do przedkładania wartości materialnych ponad niematerialne (Kasińska-Metryka, 2015, s. 50). W tym układzie wykształcenie określonych oczekiwań w stosunku do jakości życia i gwarancji państwowych może być bezpośrednim rezultatem wieloletnich rządów Partii Socjalistycznej, której polityka społeczna determinowała relacje na linii państwo–obywatel w obszarze socjalnym. Niezaprzeczalnie czynnikiem o wysokim stopniu bezpośredniości było również wzrastające od 2008 roku bezrobocie, stanowiące według danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych katalizator największej liczby protestów w Hiszpanii¹.

Powyższe przesłanki pozwalają na zobrazowanie Oburzonego jako jednostki reagującej na identyfikowaną przez siebie negatywną sytuację, która w znaczący sposób uniemożliwia lub zaburza realizację jej głównych celów życiowych, zaś możliwość zmiany postrzegana jest wyłącznie jako reakcja mieszcząca się w obrębie działań politycznych. Tego typu sekwencyjność widoczna jest w procesie zawiązywania samego Ruchu, który choć swoje początki miał w mikrospołecznościach internetowych już w 2010 roku, największy przyrost liczby osób zanotował w roku 2011. Przeanalizowanie wskazanego zakresu czasowego umożliwia dokonanie dwóch istotnych dla dalszej analizy obserwacji. Po pierwsze, pakiet oszczędnościowy wprowadzony przez rząd José Luisa Zapatero w maju 2010 roku wywołał zwiększoną liczbę protestów, jednak głównie ze strony związków zawodowych oraz ukształtował wspomniane już grupy dyskusyjne w mediach społecznościowych. Nie przełożył się na mobilizację w skali umożliwiającej ukształtowanie ruchu społecznego, dodatkowo wyrażał bardziej postawy roszczeniowe niż postulaty przekształceń systemowych. Analizując kwestie aktywizacyjne, czynnikiem o dużo większym stopniu oddziaływania było przyjęcie w lutym 2011 roku ustawy określanej jako *ley Sinde*, nadającej Komisji do spraw Własności Intelektualnej (*Comisión de Propiedad Intelectual*) prawo do blokowania stron internetowych zawierających bezprawnie treści objęte prawami autorskimi, co odczytane zostało jako ograniczenie wolności słowa w sieci (Rodríguez, 2011). Całość działań podjętych w ramach *Platforma de coordinación de grupos pro movilización ciudadana*, stanowiącej bezpośredni załączek Ruchu Oburzonych, powstała właśnie jako natychmiastowa reakcja na nowe prawo (Zea, Abril, 2011).

W przypadku Hiszpanii zachodzi zatem kompilacja dwóch czynników, mających wpływ na emancypację polityczną obywateli. Z jednej strony jest to zaburzenie dotychczasowego porządku życia jednostki opartego na stabilizacji i możliwości rozwoju życiowego w ramach zabezpieczonej przez państwo bazy ekonomicznej, z drugiej można mówić o uświadomionej przez obywatela ingerencji władzy w sferę związaną z wolnością pozytywną, która w kontekście

¹ *Anuario estadístico del Ministerio del Interior 2011*, <http://www.interior.gob.es/web/archivos-y-documentacion/anuario-estadistico-de-2011>.

historycznym traktowana jest jako istotny element współczesnej tożsamości Hiszpanów. Działania podjęte przez rząd mieściły się bowiem w kategorii próby zaanektowania przez polityków przestrzeni postrzeganej jako obszar odzyskany przez społeczeństwo dopiero w wyniku transformacji ustrojowej. Ich jednostkowe rozpoznanie w kategoriach swoistego zamachu na wolność „do”, stanowiącą o podstawie aktywności politycznej, umożliwia wyjaśnienie eksponowanych postulatów, koncentrujących się nie na aspektach gospodarczych, a na podejściu polityków, ograniczającym podmiotowość polityczną obywateli do udziału w wyborach i możliwości bezalternatywnego wyboru między zamkniętym kręgiem działaczy. Konkluzje te prowadzą z kolei bezpośrednio do koncepcji Młyńczyka, dla którego „rozpisany podział na role skutecznie uniemożliwia rozpoznanie faktycznych możliwości własnych w systemie, bowiem nie następuje moment odkrycia polityczności i akt jej wzbudzania (...). Formalna opieka państwa (...) zamyka cele jednostek w bezalternatywnej logice strachu przed tym, co nieznanne i niebezpieczne” (Młyńczyk, 2015, s. 74).

Hiszpańska kontestacja w optyce klasy próżniaczej i kreatywnej

Przyjęta perspektywa zakłada umieszczanie wartości i dążeń jednostki na płaszczyźnie relacji z zestawem atrybutów, reprezentowanych przez klasy próżniaczą i kreatywną, co wyraża się w stwierdzeniu:

Statystycznym celem człowieka jest oczekiwanie wygodnego życia, w rozumieniu jednostkowej użyteczności, którego bezpośrednim wsparciem stało się oczekiwanie zewnętrzne uznania. Skutkiem tego jest organizowanie się w zbiorową formę, ponieważ jednostka zasadniczo podlega wewnętrznej jak i zewnętrznej identyfikacji, co w efekcie czyni ją istotą zdolną do przynależności (Młyńczyk, 2015, s. 40–41).

Wskazując cel, który stanowi podstawową motywację aktywności człowieka, należy podkreślić, że każda działalność w ramach systemu wiąże się ostatecznie z dążeniem do decydowania o samym sobie. Tego rodzaju uświadomienie powoduje, iż człowiek aktywny staje się: (a) zbiorowy, po to, by stać się (b) politycznym. Docelowo grupowanie ludzi staje się z kolei wynikiem obawy przed wejściem w konflikt ze zbiorowością, która może ograniczać lub powstrzymać starania ukierunkowane na poprawę własnej pozycji (Młyńczyk, 2015, s. 94–97).

Powyższa koncepcja pozwala na rozbudowane odczytanie motywacji znajdujących się u podstaw kreowania Ruchu Oburzonych. Koncentracja na elementach związanych z emocjonalnymi stanami, takimi jak rozczarowanie klasą polityczną, niezadowolenie czy wręcz wskazywana przez Manuela Castellsa (2013, s. 115) nienawiść do polityków, mogą zostać uzupełnione o poczucie indywidualnego zagrożenia i niepewności związane z podejmowanymi przez władze decyzjami. Rezultaty jej działalności, wpływając negatywnie na jakość i standard

życia obywateli, których oczekiwania nie mogły być zrealizowane, należy rozpatrywać w kategorii wskazanego powyżej ograniczenia rozwoju własnego statusu czy pozycji. Politycy oraz stworzony przez nich układ polityczny przestali być gwarantami postępu, stając się w to miejsce swoistymi przeszkodami na drodze do samorealizacji jednostek. Ujęcie to stanowi dodatkowe wyjaśnienie siły wytworzonego manichejskiego podziału na dobrych obywateli i złych polityków, wyrażającego się w późniejszym czasie w koncepcji kasty politycznej. Obrona własnej wolności w ramach systemu sprokurowała konieczność zbiorowego organizowania się w sposób umożliwiający spełnianie własnych celów wobec represyjnych działań władzy. Sprowadzanie tej dychotomii do efektów pejoratywnie pojmowanych działań populistycznych wydaje się pewnego rodzaju uproszczeniem, które w miejsce emocjonalnego stosunku do własnego losu kładzie nacisk na koncentrację na elementach emocjonalnych, ale często zewnętrznych w stosunku do samej jednostki. Ścieżka ta pozwala w związku z tym na podjęcie próby wyjaśnienia różnicy czasowej, jaka dzieli uformowanie Ruchu Oburzonych w 2011 roku od powstania partii Podemos w roku 2014. W tym miejscu analiza przyjmuje zatem porządek chronologiczny, niezależnie bowiem od umieszczenia dążeń człowieka pomiędzy dwoma klasami, w charakterze działań *Los Indignados* można odnaleźć dominujące elementy klasy próżniaczej, w przypadku zaś Podemos dużo bardziej adekwatne wydaje się zastosowanie atrybutów klasy kreatywnej. Przyjęta linia czasowa służy zatem zarówno systematyzacji informacji, jak i nakreśleniu relacji pomiędzy badanymi podmiotami.

Odnosząc się w pierwszej kolejności do Ruchu Oburzonych, niezbędne jest dokonanie pewnego rodzaju rewizji oddziaływania kwestii ekonomicznych na mobilizację polityczną Hiszpanów. Jak wyżej powiedziano, możliwe jest wskazanie różnego stopnia identyfikacji z problemami gospodarczymi państwa, jednak przyjęta koncepcja teoretyczna opiera się na założeniu o postmaterialnym charakterze obu klas. Ujęcie, jakie proponuje Młyńczyk, umożliwia pozostawienie tego aspektu jako jednego z istotniejszych, jednak właśnie o postmaterialnym wyrazie, gdzie pieniądź funkcjonuje jako symbol służący uzasadnieniu możliwości konsumpcji, nabierając charakteru atrybutu definiującego określony sposób funkcjonowania. Tym samym baza ekonomiczna zastąpiona jest przez dążenia postulatyczne, jako że „roszczenia ekonomiczne są zbyt uniwersalne, ich uściślenie i utożsamienie mało kogo obchodzi” (Młyńczyk, 2015, s. 107). W przyjętej optyce są one wyrazem ogólnego sprzeciwu wobec globalizacji, choć, jak zostało to już nakreślone, polityka oszczędności mieści się w obszarze negowanym przez klasę próżniaczą. Jej zasadność wynika jednak wyłącznie z sytuacji, w której w miejsce żądań wobec władzy, aby „podążając za lewicowymi prądami myślowymi rozszerzyło się pole dobrobytu poza podmioty rządzące”, dokonuje się zmiana artykulacji na rzecz podkreślenia własnej odmienności w stosunku do dotychczasowego systemu (Młyńczyk, 2015, s. 133–135). Zarówno klasa, jak i konstruuje ją podmioty w swoich dążeniach koncentrują się zatem

na wyłączeniu spod wpływu dotychczasowego systemu, znajdując w tym możliwość ucieczki przed destrukcyjnym wpływem dotychczasowych reguł. Pozostawanie poza obrębem umożliwia nie tyle podejście antysystemowe, ile, poprzez postulowanie zmian, daje szansę na wykreowanie kontrsystemu.

Podkreślona już chronologia procesu formowania Oburzonych wzmacnia jedynie powyższą koncepcję. Odnosząc się do kwestii ekonomicznych, inicjatorzy akcji protestacyjnych dążyli do zwiększenia pola oddziaływania, jednak ich celem nie były natychmiastowe zmiany w polityce społecznej czy gospodarczej, lecz wyeksponowanie defektów i aberracji systemowych. Opierając się na zagrożeniu wolności jako bazowym czynnikiem mobilizacji społecznej, Ruch pozbawiony zostaje zatem statusu reprezentanta uniwersalności na rzecz adekwatności i precyzji postulatów, *Acampada Sol* zaś stanowi z kolei propozycję wzorcowego przykładu deliberacji, umożliwiającej włączenie obywateli do procesów decyzyjnych. Aktywizacja przybrała na tym etapie charakter politycznej konsumpcji, w trakcie której obywatele mogli włączyć się w proces stanowiący wyznacznik uznania i prestiżu, stymulowany przez indywidualne pragnienie budowania pozycji będącej konsekwencją zobjektywizowanego rozwoju lub jego braku. Młyńczyk podkreśla, iż na gruncie politycznym próżnujących „odnajdziemy (...) w rytmie ekspresji i demonstracji. (...) Poświęcają czas na auto-prezentację oraz, co kluczowe, dbają o zachowanie prestiżu, ponieważ chcą się mieścić w obrębie przyjętej przez klasę normy” (Młyńczyk, 2015, s. 134). Norma ta wyraża się jednak wyłącznie w możliwości utrzymania reguł dyskursu poza polem oddziaływania władzy, co w przypadku hiszpańskiej mobilizacji znajduje odzwierciedlenie w silnej aktywizacji internautów, szczególnie anonimowych. Ruch ten pozwalał na uniknięcie reakcji władzy, która mogłaby włączyć go w nurt zuniwersalizowanych potrzeb, poprzez przypisanie określonych ról w ramach systemowych zasad.

Zakłada się, iż momentem krytycznym dla Ruchu była wewnętrzna instytucjonalizacja i organizacja tematyczna, skutkująca opublikowaniem pełnej listy postulatów, co rozszerzyło pole roszczeń społecznych, odnosząc się do konkretnych obszarów ekonomicznych, ekologicznych, edukacyjnych czy religijnych, w dalszym ciągu utrzymując jako unifikator żądania dogłębnych modyfikacji między innymi systemu partyjnego i kultury politycznej². Czynniki ten pozwalał na warunkowe pozostanie w obrębie omawianego typu, gdyż utrzymanie się w ramach klasy próżniaczej nieuchronnie prowadzi do zachowania odrębności, zaś odkrywanie własnej polityczności, przekraczając logikę wymiany pieniądza na towar, ma na celu przekształcenia strukturalne, nie zaś wyłącznie zagłuszenie władzy lub wymuszenie realizacji wysuwanych żądań. Im bardziej pojemny znaczeniowo stawał się Ruch, tym bardziej z perspektywy jednostek realizacja

² ¿Qué propone el Movimiento 15M? El programa político de los indignados, www.movimiento15m.org (dostęp: 21.07.2015).

indywidualnych interesów stawała się trudniejsza, zaś spoiwa jego funkcjonowania mogły podlegać korozji. Funkcjonowanie analogicznych do *Acampada Sol* obozowisk w całym kraju agregowało społeczne oczekiwanie na możliwość włączenia w procesy decyzyjne, poprzez tworzenie płaszczyzny alternatywnej dla dotychczasowego porządku. Wspomniana kompilacja elementów próżniaczych z kreatywnymi wyrażała się w dynamice debaty nad zakresem i specyfiką instytucjonalnych rozwiązań, pozostając poza obszarem inkluzji systemowej. Choć z perspektywy ruchów społecznych status ten świadczy o braku możliwości realnego kreowania polityki, proponowana koncepcja wzmacnia znaczenie tej sytuacji, podkreślając jej całkowitą zależność od siły politycznej obywateli, zyskujących stopniowe uznanie przez system jako istotny punkt odniesienia. Stworzone przez podmioty kreatywne propozycje pozostają poza polem oddziaływania dotychczasowego systemu, co pozwala im na zachowanie swoich społecznych fundamentów. Ich emancypacja wiąże się z dostrzeganiem niedoskonałości dotychczasowego systemu instytucjonalnego, zaś „siłą i sensem klasy kreatywnej jest wykorzystanie własnej kreatywności, dlatego kolonizuje ona cały system instytucjonalny, aby wykorzystać go do materializacji tego, co potrafią jej członkowie” (Młyńczyk, 2015, s. 120). Jednostki sytuujące swoje cele i motywacje w obrębie tej klasy stymulowane są głównie przez dążenie do współpracy z podobnymi sobie podmiotami, dlatego też próby stworzenia nowych rozwiązań dla całego porządku politycznego stanowiły dla nich atrakcyjną płaszczyznę aktywności. Warto zauważyć, że umiejscowienie centrum Oburzonych znalazło się w Madrycie, stolicy kraju, gdzie swoje siedziby mają najważniejsze instytucje państwowe, co spełnia założenie Floridy dotyczące znaczenia miejsca dla przyciągania podmiotów kreatywnych.

Interesujące badawczo jest jednak zestawienie powyższych wniosków z wynikami wyborów regionalnych, które odbyły się kilka dni po demonstracjach, oraz wyborów generalnych, mających miejsce w listopadzie 2011 roku. Uwzględniając dążenie obu klas do pozostania poza wpływem systemowym, na podstawie frekwencji wyborczej oraz rezultatów wyborów, utrzymujących *status quo* w zakresie partii dominujących, można przyjąć, iż obywatele skoncentrowali się na niekonwencjonalnych formach aktywności politycznej jako głównym elementem sprzeciwu wobec rzeczywistości politycznej. Pozwalały one na zachowanie anonimowości, pozostając poza zakresem klasyfikowania przez władze czy zawłaszczenia przez którekolwiek z ugrupowań. Negacja dotychczasowego porządku wiązała się bowiem z koniecznością rewizji zastanych reguł i otwarcie możliwości debaty politycznej opartej na nowych, postulowanych przez ulicę zasadach. Młyńczyk podkreśla, że „efekt demonstracji nie jest obliczony na protest wobec obciążeń władzy, ale wobec jej ewidentnych słabości, przy czym to właśnie sama dezaprobata jest cechą tego, co polityczne” (Młyńczyk, 2015, s. 151). Dopóki Ruch Oburzonych spełniał te założenia, dopóty jednostki próżniacze i kreatywne odnajdowały w jego obrębie miejsce dla realizacji indywidualnych

dążeń. Wspomniana dywersyfikacja wewnętrzna, kumulująca w sobie postulaty większości obszarów życia, stała się widoczna poprzez liczbę podmiotów, powstałych na bazie kontestacji w maju 2011 roku, które tematycznie odpowiadały konkretnym sektorom. Żaden z nich nie zdołał jednak ponownie zmobilizować obywateli na skalę podobną do pierwszych demonstracji, systematycznie eksponowano bowiem głównie znaczenie kwestii ekonomicznych i to właśnie wokół nich organizowane były dalsze protesty (Missé, 2011). Ich charakter można na tym etapie określić jako uśredniony wyraz społecznego niezadowolenia, polegający na wskazaniu rządów i kasyno kapitalistów jako winnych zaistniałej sytuacji, przy jednoczesnym sprzeciwie wobec konstrukcji porządku politycznego (Młyńczyk, 2015, s. 104). Przywołując założenie dotyczące siły zbiorowości jako wypadkowej siły jednostek, można oczekiwać osłabienia zakresu kontestacji na skutek wspomnianej kumulacji. Poruszając się na płaszczyźnie zróżnicowanych tożsamości i obszarów, jednostka traci podstawowy punkt odniesienia, jakim są atrybuty klasowe, stając się wypadkową uniwersalnych roszczeń, których nie łączy z własnym interesem. Przykładowo jednostki silnie religijne, choć popierające postulaty w zakresie kultury politycznej, edukacji czy praw pracowniczych niekoniecznie mogły nie zgadzać się z roszczeniami dotyczącymi artykułu 16 Konstytucji w zakresie rozdzielenia państwa od Kościoła. Powoduje to sytuację, w której potrzeba uznania podmiotu oraz jego emancypacja polityczna straciły możliwość ekspresji, co w wielu przypadkach mogło skutkować wycofaniem z dotychczasowej aktywności. Wyrazem poszukiwania utraconej tożsamości stały się podmioty powstające po rozwiązaniu madryckiego obozowiska, grupujące się tematycznie, jednak koncentrujące prawdopodobnie głównie jednostki kreatywne. Rentierzy polityczności skoncentrowali się natomiast na wykorzystaniu Ruchu jako desygnatu kontestacyjnego nastawienia społeczeństwa.

Powracając raz jeszcze do wyników wspomnianych wyborów, prócz utrzymania dotychczasowej zasady alternacji władzy w Hiszpanii pokazały one zdecydowany spadek poparcia dla ugrupowań lewicowych. PP uzyskało wynik podobny do tego, który przyniósł tej partii porażkę w 2008 roku, co świadczyć może o absencji wyborców lewicowych oraz tych stanowiących tak zwane modernistyczne centrum, podejmujących decyzje wyborcze w oparciu o partykularne, często ekonomiczne interesy (Oñate Rubalcaba, Ocaña Lara, 2000, s. 304). W omawianym kontekście działanie takie stanowi postawę roszczeniową ukierunkowaną nie na naprawę dysfunkcyjnego porządku, lecz na dążenie do osiągnięcia korzyści ekonomicznych. Logika tego typu decyzji w sytuacji kryzysu gospodarczego jest oczywiście zasadna, jednak w perspektywie utraty charakteru deliberacji i dążenia do zmiany nieprawidłowości systemowych jako podstawowego komponentu, stanowi wyłączenie aktywność nastawioną na realizację danego żądania, nawet za cenę utrzymania dotychczasowego ładu politycznego. Obrany kierunek może również wyjaśniać powiązanie samego Ruchu, jak i jego pochodnych, ze środowiskami lewicowymi, co w zdecydowany sposób zawężyło

pole oddziaływania kontestacji. Same postulaty Oburzonych, pomimo zachowania autonomii wobec ugrupowań hegemonicznych, zostały tym samym przekształcone w tradycyjne siły polityczne i zarejestrowane jako partie. Akt ten, poprzez włączenie do instytucjonalnego układu upartyjnionych reprezentantów dla roszczeń ulicy, wykluczył możliwość dotychczasowej ekspresji polityczności i sprzeciwu (Młyńczyk 2015, s. 113). Traci ona wolność działania na rzecz standardowej debaty politycznej pomiędzy sprecyzowanymi aktorami politycznymi, zaś władza może dookreślić rolę nowego podmiotu w systemie i dążyć do jego odtwarzania. Tym samym Podemos, choć analizowana na podstawie koncepcji klasy kreatywnej, stanowiła zaprzeczenie dla indywidualnej wolności Hiszpanów, kanalizując ich emocje w ramach wspomnianego już nowego manichejskiego podziału na kastę polityczną i obywateli.

Jeśli potraktujemy Ruch Oburzonych jako zbiorowość reprezentatywną w dominującej części dla klasy próżniaczej ze współwystępowaniem klasy kreatywnej, w przypadku Podemos relacja mogłaby być odwrotna, choć działacze tego ugrupowania można określić jako rentierów sukcesu *Los Indignados*. Podczas gdy w pierwszym przypadku możemy przyjąć wprost założenie, zgodnie z którym głównym celem i motywem jego uczestników było upublicznienie siebie, w drugim przypadku analizujemy podmiot stworzony przez jednostki skoncentrowane na wykreowaniu czegoś, co podlega uznaniu. Ich głównym celem jest wspomniana już kolonizacja całego systemu, postrzeganego jako niedoskonały, i przekształcenie go zgodnie z dążeniem składających się na klasę jednostek, jednak w oparciu o potencjał tożsamościowy wypracowany w czasie aktywności Ruchu. Jedyłą, aczkolwiek podstawową, rozbieżnością, jaka zachodzi pomiędzy przyjętym przez autora założeniem dotyczącym funkcjonowania poza systemem a Podemos jest oczywisty fakt, wyrażający się w partyjnym statusie podmiotu. Niezależnie od poziomu zaanektowania rozwiązań wypracowanych przez Ruch Oburzonych i powstałych na jego bazie inicjatyw, założyciele nowego ugrupowania we włączeniu w dotychczasową strukturę dostrzegali jedyną możliwość zmiany zastanego układu, próbując jednocześnie w dalszym ciągu stymulować działania związane z aktywnością niekonwencjonalną. Ten kierunek można określić w przyjętej perspektywie jako usiłowanie osiągnięcia podwójnej dominacji, gdzie zarówno na płaszczyźnie konwencjonalnej, jak i niekonwencjonalnej, istnieje jeden podmiot koordynujący reprezentatywny dla całości kontrsystemowego podejścia. Tymczasem jeszcze przed powstaniem ugrupowania jego twórcy koncentrowali się na mobilizacji politycznej i zwiększaniu świadomości politycznej wśród obywateli, co poprzez obraną formę sytuowało ich właśnie w obrębie klasy kreatywnej. Również strategia partii, wykraczająca poza standardy i normy regulujące układ, szczególnie w pierwszej fazie jej działania, czerpała ze swojego klasowego źródła. Uwzględniając zarówno stworzony wizerunek, jak i system powiązań z Ruchem Oburzonych, Podemos wykreowało zatem najpierw symulację transpozycji, a następnie iluzję założeń kontrsystemu

w ramach systemu. W ramach przyjętej perspektywy badawczej tego rodzaju ruch mieści się nie w kategoriach pobudzania polityczności podmiotów, lecz uzurpacji uniwersalności i sprowadzenia dyskusji politycznej do zero-jedynkowego postrzegania porządku politycznego. Dodatkowo należy zwrócić uwagę na zmiany w zakresie tożsamościowym ugrupowania, które choć w początkowym okresie negowało jako kastę zarówno Partię Socjalistyczną (PSOE), jak i pravicową Partię Ludową (PP), w krótkim okresie ustabilizowało swoją pozycję jako lewicowe, ukierunkowane na możliwą współpracę z PSOE. Doprowadziło to do ponownego zamknięcia w ideologicznych ramach, pozostawiając poza zakresem dyskusji postulaty zdywersyfikowanego pod tym kątem pierwotnego konceptu Ruchu Oburzonych.

Podsumowanie

Zastosowanie koncepcji Łukasza Młyńczyka do badań działań kontestacyjnych w Hiszpanii umożliwia wyeksponowanie i analizę elementów, które na poziomie badań z perspektywy metodologicznego funkcjonalizmu mogą być ujmowane w sposób ogólny. Koncentrując się na kwestiach związanych z konsekwencjami społecznego oburzenia, jego przebiegiem oraz organizacją, element odwołujący się do przyczyn emancypacji politycznej obywateli jest ujmowany na poziomie zbiorowym, a nie jednostkowym. Przyjęta perspektywa pozwala zatem na uzupełnienie wiedzy uzyskanej z odpowiedzi na pytanie, dlaczego doszło do tego typu wydarzeń, ukierunkowując badanie na obszar związany z kwestią celów i motywacji jednostek. Wychodząc z określonych założeń ontologicznych, stanowi zatem propozycję wyjaśnienia przebiegu całego procesu, w ramach którego postawy próżniacze i kreatywne przenikają się nie tylko na poziomie relacji między jednostkami, ale również indywidualnych sprzeczności w zakresie tożsamościowym. Znajdujące się w centrum dążenie do uznania i satysfakcjonującego życia stanowi czynnik stymulujący działania człowieka, co odnieść można do każdego etapu hiszpańskiej kontestacji, od aktywności związanej z zawiązywaniem Ruchu do utworzenia partii Podemos. Optyka ta pozwala również na dookreślenie momentów oraz działań, które stanowiły zarówno o sile, jak i słabościach całej mobilizacji, co przełożyło się na kierunek jej rozwoju.

W koncepcji Młyńczyka można wyróżnić minimum dwa główne elementy wpływające na postrzeganie hiszpańskiego procesu. Pierwszym z nich jest postmaterializm obu typów idealnych, który w początkach funkcjonowania Oburzonych miał podstawowe znaczenie mobilizacyjne, pozwalając na uniknięcie pętli roszczeniowości wobec władzy, poprzez zastąpienie ich postulatami dotyczącymi naprawy defektów systemowych wynikających z poczucia zagrożenia wolności. Ruch nie miał wówczas wyrazu *patchworkowego*, łączącego żądania z tematycznie różnych obszarów, uniemożliwiających pełną identyfikację. Można przyjąć,

że siła oddziaływania zbiorowości na tym etapie była na tyle duża, że pozwoliła na uaktywnienie jednostek będących konsumentami polityki, które poprzez swoje zaangażowanie zwiększały nie tylko liczebność *Los Indignados*, ale również wielość obszarów, w ramach których postulowano zmiany, co z kolei zintensyfikowało działania jednostek kreatywnych. Przyjmuje się, że na skutek kompilacji aktywności obu klas, szczególnie w ramach *Acampada Sol*, przekształcenie tej partykularności w uniwersalność stanowiło pierwszy krok w kierunku erozji mobilizacyjnej. Emancypacja polityczna uległa rozproszeniu w obliczu zdywersyfikowanych tożsamości i roszczeń, zaś jeden masowy podmiot zastąpiony został przez wyspecjalizowane tematycznie komórki. Moment ten można również określić jako pierwszy konflikt pomiędzy kreatywnymi a konsumentami. O ile w ramach większej zbiorowości konsumowanie gwarantowało uznanie, o tyle rozproszenie premiowało rentierstwo w wymiarze lokalnym, nastawione na zyski związane z elementem tożsamościowym Ruchu. Jednocześnie ze względu na konieczność intensywniejszych kreacyjnych działań mogło zniechęcać do aktywności w ramach mniejszych podmiotów. W zależności od obranych celów co do zasady układ ten stwarzał korzystną sytuację dla przedstawicieli obu klas, jednak na poziomie ogólnopaństwowym jedynym mobilizacyjnym czynnikiem stały się elementy ekonomiczne w formie roszczeniowej.

Pozwala to przejść do drugiego założenia teoretycznego, jakim jest dążenie społeczeństwa do pozostania poza systemem, tak by jego postulaty i tożsamość nie zostały włączone w role narzucane przez dotychczasowy system polityczny. Z perspektywy jednostek słabością działań kontestacyjnych była zbyt duża koncentracja na żądaniach ekonomicznych, co w naturalny sposób pozwoliło władzom prawicowym zaklasyfikować dalszą aktywność jako lewicową, zakończoną utworzeniem partii Podemos. Podmiot stworzony przez członków klasy kreatywnej, opierający się na postawie rentierskiej w stosunku do wizerunku Oburzonych, dokonał zamknięcia cyklu kontestacyjnego w Hiszpanii, włączając hasła i postulaty ulicy do instytucjonalnego systemu. Społeczeństwo postawione zostało natomiast w bezalternatywnym wyborze, sprowadzonym do konfrontowania reprezentantów dotychczasowej kasty politycznej z lewicowym podmiotem reprezentującym obywateli. Tego typu zaanektowanie mogło natomiast zaistnieć w wyniku sekwencji wydarzeń, która na skutek koncentracji na żądaniach ekonomicznych zakończyła się scaleniem z nurtem lewicowym.

Powyzsze siły i słabości całości procesu kontestacyjnego pokazują, że jedną z elementarnych kwestii w określaniu kierunku dalszego rozwoju była postawa roszczeniowa, uzurpujająca obszar debaty politycznej. Postulaty dotyczące zmian systemowych z priorytetowych uzyskały status służalczych w stosunku do kwestii ekonomicznych, nadając im znaczenie jedynie w kontekście możliwych przekształceń polityki społecznej i gospodarczej. Zmarginalizowane zostało zatem znaczenie inicjującej całości procesów wolności pozytywnej, co w negatywny sposób wypłynęło na kwestie emancypacji politycznej obywateli. W tej

perspektywie sukces Podemos stanowi zaprzeczenie skutecznej polityki poza-instytucjonalnej, gdyż pomimo innowacyjnych w stosunku do dotychczasowego systemu rozwiązań, zamyka debatę polityczną w optyce partyjnej, nie pozostawiając społeczeństwu przestrzeni ekspresji własnej wolności i polityczności.

Literatura

- ¿Qué propone el Movimiento 15M? El programa político de los indignados, www.movimiento15m.org (dostęp: 21.07.2015).
- Anuario estadístico del Ministerio del Interior 2011, <http://www.interior.gob.es/web/archivos-y-documentacion/anuario-estadistico-de-2011> (dostęp: 11.01.2022).
- Cameron, B. (2014). „Spain in Crisis: 15-M and the Culture of Indignation”. *Journal of Spanish Cultural Studies*, 15(1–2), s. 1–11.
- Castells, M. (2013). *Sieci oburzenia i nadziei. Ruchy społeczne w erze internetu*. Tłum. O. Siara. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Florida, R. (2011). *Narodziny klasy kreatywnej*. Warszawa: Wydawnictwo NCK.
- Fominaya, C.F. (2015). „Debunking Spontaneity: Spain’s 15-M/Indignados as Autonomous Movement”. *Social Movement Studies*, 14(2), s. 142–163.
- Fominaya, C.F. (2020). *Democracy Reloaded: Inside Spain’s Political Laboratory from 15-M to Podemos*. Oxford: Oxford University Press.
- Grobler, A. (2006). *Metodologia nauk*. Kraków: Wydawnictwo Aureus.
- Hughes, N. (2011). „Young People Took to the Streets and All of a Sudden All of the Political Parties Got Old: The 15M Movement in Spain”. *Social Movement Studies*, 10(4), s. 407–413.
- Kasińska-Metryka, A. (2015). *Przywództwo polityczne w Hiszpanii po 1975 roku w perspektywie zmian systemowych*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu im. J. Kochanowskiego.
- Klementewicz, T. (2010). *Rozumienie polityki. Zarys metodologii nauki o polityce*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Laska, A. (2017). *Teoria polityki. Próba ujęcia integralnego*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Luckanícova, S. (2013). „The Role of the Social Movement 15M in the Process of Democratization of Spain”. *Journal of Geography, Politics and Society*, 6(2), s. 44–63.
- Missé, A. (2011). *El paco del Euro sale adelante con recortes sociales y salaries*, https://elpais.com/diario/2011/03/12/economia/1299884402_850215.html (dostęp: 17.01.2022).
- Młynczyk, Ł. (2015). *Między kreatywnością a próżnowaniem. Polityczność dwóch typów idealnych*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Młynczyk, Ł. (2017). „Co lub kogo falsyfikuje Popper. Problem ścisłej wiedzy politologicznej”. *Studia Krytyczne*, 4, s. 13–25.
- Młynczyk, Ł. (2018). „Political Science Concerning Religion in the Perspective of Moderate Methodological Naturalism”. *Athenaeum: Polish Political Science Study*, 60, s. 59–73.
- Myśliwiec, M. (2017). „Wpływ kryzysu gospodarczego 2008 roku na działanie systemu politycznego współczesnej Hiszpanii”. W: T. Kubin, M. Lorencka, M. Myśliwiec,

- Wpływ kryzysu gospodarczego na działanie systemu politycznego. Analiza przypadku Grecji, Hiszpanii i Włoch.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 133–184.
- Oñate Rubalcaba, P., Ocaña Lara, F.A. (2000). „Elecciones de 2000 y sistemas de partidos en España: ¿cuanto cambio electoral?”. *Revista de Estudios Políticos*, 110, s. 297–336.
- Peña-López, I., Congosto, M., Aragón, P. (2014). “Spanish Indignados and the Evolution of the 15M Movement on Twitter: Towards Networked Para-institutions”. *Journal of Spanish Cultural Studies*, 15(1–2), s. 189–216.
- Pierzchalski, F. (2009). *Podmiotowość polityczna w perspektywie indywidualistycznej i holistycznej*. Pułtusk: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Pierzchalski, F. (2016). „Sprawstwo podmiotowe a proces emancypacji w polityce”. W: L. Zacher (red.). *Moc sprawcza ludzi i organizacji*. Warszawa: Wydawnictwo Poltext.
- Rak, J. (2019). “Relations between the Installation of Democracy and the Anti-austerity Protest Behavior: Spanish Indignados in Comparative Perspective”. *Aportes*, 99(1), s. 219–254.
- Rodríguez, V. (2011). *La ley Sinde, aprobada en el Congreso con los votos de PSOE, PP i CiU*, <https://www.rtve.es/noticias/20110215/ley-sinde-aprobada-congreso/407456.shtml> (dostęp: 11.01.2022).
- Romanos, E. (2016). „Late Neoliberalism and its Indignados: Contention in Austerity Spain”. W: D. Della Porta (ed.). *Late Neoliberalism and its Discontents in the Economic Crisis: Comparing Social Movements in the European Periphery*. Cham: Springer, s. 131–167.
- Urbański, M. (2009). *Rozumowanie abdukcyjne. Modele i procedury*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Veblen, T. (2008). *Teoria klasy próżniaczej*. Warszawa: Muza.
- Zea, T., Abril, C. (2011). *Así nació el 15-M*, https://www.abc.es/espana/abci-nacio-movimiento-201105220000_noticia.html (dostęp: 8.07.2016).

Streszczenie

Podjęte w ramach artykułu rozważania koncentrują się na zagadnieniu podmiotowości politycznej oraz jego znaczeniu w analizie działań kontestacyjnych w Hiszpanii, szczególnie w odniesieniu do kształtowania się Ruchu Oburzonych oraz formowania partii Podemos. Proponowane podejście badawcze, przyjmując za bazową koncepcję polityczności klasy próżniaczej i kreatywnej, zaproponowaną przez Łukasza Młyńczyka, za istotne dla pogłębienia wiedzy w omawianym obszarze uznaje znaczenie relacji pomiędzy działającą w celu realizacji własnych celów i dążeń jednostką a funkcjonującymi oraz kreowanymi strukturami. Analiza ma zatem charakter komplementarny dla dotychczas prowadzonych badań, wykazując zarówno przydatność wykorzystanej koncepcji, jak i istotne znaczenie perspektywy indywidualistycznej w procesie eksplikacji zagadnień związanych z działalnością kontestacyjną.

Słowa kluczowe: podmiotowość polityczna, Ruch Oburzonych, Podemos, klasa próżniacza, klasa kreatywna, polityka kontestacji